

Asia: VN/31917/2023

Lausuntopyyntö rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta annetun lain muuttamista koskevasta hallituksen esityksen luonnoksesta

1. Yleinen kanta lähisuhdeväkivallan sovittelusta luopumiseen

Mikä on yleinen kantanne siihen, että lähisuhdeväkivallan sovittelusta luovuttaisiin pääsääntöisesti?

Erittäin myönteinen

Voitte perustella kantanne edelliseen kysymykseen.

Ensi- ja turvakotien liitto kannattaa hallituksen esitystä lähisuhdeväkivallan sovittelusta luopumisesta. Lähisuhdeväkivallan vastaisen työn asiantuntijajärjestönä koemme, ettei sovittelussa tai siihen rikoksen uhreja ohjatessa selvitetä, tai pystytä selvittämään riittävästi tapahtuneen väkivallan vakavuutta ja kestoja sekä tekemään riittävää riskinarviointia uhrin näkökulmasta ja hänen turvallisuutensa takaamiseksi. Ei ole myöskään täysin selvää, kenen vastuulla tämä selvitystyö olisi.

Tutkimusten mukaan vain murto-osa lähisuhdeväkivallasta tulee poliisiviranomaisten tietoon ja tällöinkin se on yleensä jatkunut jo pitkään (Tilastokeskus). Väkivallan vakavuutta ei voida siis määrittellä rikosilmoitusten, poliisin kotihälytysten tai saatujen rikostuomioiden perusteella. Väkivallan kokijat kokevat edelleen voimakasta häpeää ja syyllisyyttä kokemastaan väkivallasta. Lisäksi lähisuhdeväkivaltaa kokenut on haavoittavassa asemassa ja peloissaan, jolloin hän voi suostua sovitteluun siksi, kun ulkopuolinen auktoriteetti kuten esim. poliisi sitä ehdottaa. Ei voida siis varmuudella tietää, onko sovittelu aidosti uhrin tahto, vai onko hän suostunut siihen ulkopuolisesta kehotuksesta, onko häntä painostettu siihen, tai kokeeko uhri velvollisuudekseen osallistua sovitteluun vasten tahtoaan. Vaikka suostumus olisi aito, voi sovittelutilanteessa tapahtua haitallista vallankäyttöä ja painostamista. Nämä voivat olla tekijän taholta jopa niin hienovaraisia, ettei ulkopuolinen henkilö sitä edes tunnista ja havaitse. Restoratiivisen oikeuden toteutumisen ensimmäinen periaate, vapaaehtoisuus, on siis lähisuhdeväkivaltilanteissa vaikea todeta nopeasti tai luotettavasti. Vapaaehtoisuuden ja väkivallan toisteisuuden sekä vakavuuden ja riskien selvittämiseksi pitäisi työskennellä uhrin kanssa ja tavata häntä useita kertoja.

Tärkeää on myös ymmärtää, että lähisuhteessa sovittelun osapuolten suhteet ovat täysin erilaiset kuin toisilleen entuudestaan vieraiden ihmisten riita- tai rikosasioita soviteltaessa. Lähisuhteissa on monenlaisia kiintymyksen ja luottamuksen ulottuvuuksia, joita tapahtunut väkivalta on voinut syvästi haavoittaa. Ei voida olettaa, että tässä tilanteessa osapuolet pystyisivät käsittelemään tapahtunutta väkivaltaa tasavertaisesti. Lähisuhteet sisältävät myös erilaisia riippuvuuden tasoja, jotka vaikuttavat haluun ja kykyyn sovittaa väkivaltaa.

Lähisuhdeväkivalta on Suomessa hyvin sukupuolittunut ilmiö. Vuonna 2022 74% lähisuhdeväkivallan kokijoista oli naisia (THL). Suomi on sitoutunut Euroopan neuvoston yleissopimukseen naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta, eli nk. Istanbulin sopimukseen. Se edellyttää Suomen valtiolta selkeitä toimia lähisuhdeväkivaltaa kokevien naisten ja tyttöjen (sekä poikien) suojelemiseksi väkivallalta sekä rikoksen tekijöiden saattamiseksi rikosoikeudelliseen vastuuseen väkivaltateoista. Artikla 48:n mukaan ”osapuolet toteuttavat tarvittavat lainsäädäntö- tai muut toimet kieltääkseen pakolliset vaihtoehtoiset ratkaisumenettelyt, mukaan lukien välitys- ja sovittelumenettely, kaikkien tämän yleissopimuksen soveltamisalaan kuuluvien väkivallan muotojen osalta.” Sen lisäksi YK:n naisten syrjinnän poistamista koskeva yleissopimus (CEDAW) vaatii valtiolta toimia naisiin kohdistuvan väkivallan estämiseksi ja uhrien suojelun takaamiseksi. Myös näiltä osin katsomme, että luonnos HE:stä on perusteltu ja Istanbulin sekä CEDAW sopimusten mukainen.

Usein sovittelu korvaa oikeudenkäynnin ja uhri ei saa hänelle kuuluvaa oikeutta esim. korvauksia. Syyttäjä on voinut tehdä syyttämättäjäättämispäätöksen sovittelusopimukseen perustuen, vaikka uhri olisi toivonut rikoksen käsittelyä oikeudessa sovittelun lopputuloksesta riippumatta.

Uhrin turvallisuuden arviointia ei sovittelun alkaessa tehdä riittävässä määrin. Sovittelu-käytännöt eivät ole syntyneet uhrien tai uhreja tukevien järjestöjen aloitteesta eivätkä käytännöt sen takia tunnista uhrin alisteista asemaa eivätkä mahdollisesti alentunutta toimintakykyä suhteessa väkivallan tekijään. Sovittelun luonteeseen kuuluu ”osapuolten tasapuolinen kohtelu” vaikka viranomaisten ja muiden toimijoiden tehtävänä tulisi olla erityisesti lähisuhdeväkivallan kohteen suojelu ja toteuttaa rikos- ja rangaistusvastuuta. Uhrin turvallisuuden varmistaminen vaatii toimimista uhrin näkökulmasta käsin tai se erityisesti huomioiden.

Väkivallan tekijä ja kokija tarvitsevat apua väkivallan katkaisuun ja selviytymiseen sekä oikeutta, Lähisuhdeväkivallasta toipumista tukevaa apua on riittämättömästi julkisissa palveluissa ja sen tarjoaminen on pitkälti järjestöjen varassa. On äärimmäisen tärkeää, että suunniteltuja järjestöjen rahoituksen leikkauksia toteuttaessa ei vaaranneta lähisuhdeväkivaltaa kokeneiden ja sitä todistamaan joutuneiden lasten järjestöiltä saamaa apua selviytyäkseen. Myös väkivallan tekijöiden kanssa tehtävä työ ja väkivallan katkaisuohjelman toteuttamisesta on suuri vastuu ja rooli järjestöllä, erityisesti Ensi- ja turvakotien liitolla. ETKL:lla on yli 40 vuoden kokemus asiantuntijana lähisuhdeväkivallan ehkäisystä ja siitä selviytymisen tuessa. On löydettävä nykyistä parempia tapoja toteuttaa kumpaakin tavoitetta eli väkivallan kokijan ja tekijän mahdollisuutta saada apua väkivallasta selviytymiseen ja väkivallan katkaisuun sekä oikeutta. Sovittelu ei ole väkivaltatyötä, jota osapuolet tarvitsevat väkivallan katkaisemiseen ja väkivaltakokemuksesta selviytymiseen.

2. Vaikutukset

Voitte kertoa kantanne esityksen vaikutusten arvioinnista. Onko esityksellä joitain sellaisia vaikutuksia, joita esitysluonnoksessa ei vielä ole kuvattu?

Lähisuhdeväkivallan sovittelusta luopuminen voi selkeyttää väkivallan katkaisun ja selviytymisen sekä oikeuden toteutumisen prosesseja, joita on yritetty sovittelussa yhdistää. Restoratiivinen oikeus ei ole lähisuhdeväkivaltatyötä, mutta juuri väkivaltatyötä lähisuhdeväkivallan osapuolet tarvitsevat. Väkivallan tekijä tarvitsee tukea väkivaltaisen käytöksen lopettamiseen: väkivallan tunnistamiseen, vastuun ottamiseen ja uusien toimintatapojen opetteluun. Väkivallan uhri tarvitsee apua väkivallasta selviytymiseen: väkivallan tunnistamiseen, tapahtumien käsittelyyn ja uudenlaisten turvaa tuovien toimintatapojen opetteluun. Tarvitaan panostusta väkivaltatyöhön uhreille ja tekijöille sekä väkivallalle altistuneille tai osapuolina olleille lapsille. Tätä työtä useat järjestöt jo tekevät ja voivat jatkossa ottaa tästä vahvemmin vastuuta, kun rahoitus tähän turvataan. Tämä vaatii riittävien taloudellisten resurssien turvaamista jatkossakin väkivaltatyötä tekeville järjestöille ja lisäresursseja tälle työlle. Kun lähisuhdeväkivallan sovittelusta luovutaan, on perusteltua myös arvioida, voitaisiinko lähisuhdeväkivallan sovitteluun aiemmin ohjattuja varoja suunnata uudelleen lähisuhdeväkivaltatyöhön.

Perheen aikuisten välisessä lähisuhdeväkivallan sovittelussa lapsilla ei ole ollut asemaa ja roolia, joka heillä kuitenkin lähisuhdeväkivaltatilanteissa tosiasiallisesti on. Ensi- ja turvakotien liitto arvioi, että lähisuhdeväkivallan sovittelusta luopuminen on uudistus, jolla voi olla positiivisia vaikutuksia myös lasten asemaan. Kun toimintatapoja uudistetaan, Ensi- ja turvakotien liitto pitää välttämättömänä, että lapset tunnistetaan avun tarvitsijoina ja se realiteetti, että läheiseen kohdistuvaa väkivaltaa todistamaan joutuminen vaurioittaa aina lasta. Kaikkien lähisuhdeväkivaltaa kokeneiden tai sille altistuneiden lasten kanssa tulisi selvittää heidän tarpeensa käsitellä väkivaltatilannetta ja saada apua. Myös tämä työ on mahdollista liittää osaksi järjestöjen lähisuhdeväkivaltatyötä.

Oikeusprosessiin kohdistuu lähisuhdeväkivallan sovittelun lopettamisen myötä painetta ja kustannuksia, joita HE:ssä on jo arvioitu. Yksi mahdollinen ratkaisu olisi perustaa perheoikeus, jossa voitaisiin käsitellä myös lähisuhdeväkivaltatapaukset käräjäoikeuksien sijaan.

Poliisien tiiviimpi yhteistyö ja palveluihin ohjaus aikuisten uhrien ja väkivallan tekijöiden sekä väkivallalle altistuneiden lasten kanssa työtä tekevien järjestöjen kanssa on uudistuksesta seuraava toivottava myönteinen vaikutus.

3. Lakiehdotuksen 3 a § (henkilösuhteet)

Voitte kommentoida henkilösuhteita, joita lähisuhdeväkivallan sovittelun kiello koskisi.

Perhe- ja sukulaisuussuhteet, entiset kumppanit, sekä näihin verrattavat läheiset suhteet, kuten esimerkiksi seurustelusuhde tai muu erillään asuva pariskunta tai ex-pariskunta. Myös uusperheiden kautta muodostuneet lähisuhteet. HE:n luonnoksessa mainittu tärkeä arviointiperuste on osapuolten välillä oleva tunneside/suhde. Omaishoitaja tai henkilökohtainen avustaja on myös lähisuhdetta vastaavassa tilanteessa autettavaan. Myös näissä suhteissa tapahtuva lähisuhdeväkivalta on

jätettävä sovittelun ulkopuolelle. Rikos, joka on kohdistettu lapseen ja rikos, joka on tehty lapsen läsnä ollessa, on Istanbulin sopimuksen mukaan raskauttava seikka (46 artikla). Näin ollen tilanteiden, joissa lapsi on altistunut väkivallalle, tulisi olla sovittelukiellon piirissä.

4. Lakiehdotuksen 3 a § (rikokset)

Voitte kommentoida rikoksia, joita lähisuhdeväkivallan sovittelun kiello koskisi.

Sovittelukiellon tulisi koskea kaikenlaista lähisuhdeväkivaltaa; pahoinpitelyt, seksuaalirikokset (ml. hyväksikäyttö ja naisten sukupuolielinten silpominen mahdollisena erillisenä rikoksena), vainoaminen, taloudellinen väkivalta ja hyväksikäyttö, kunniaan liittyvä väkivalta. Pakottavaa kontrollia ollaan mahdollisesti kriminalisoimassa ja sen tulisi myös sisältyä tähän.

5. Lakiehdotuksen 3 a § (muuta)

Onko teillä muuta kommentoitavaa esitysluonnoksen 3 a §:stä?

Huoltoriidan sovittelu ja lapsiin liittyvien päätöksentekoprosessien ylläpito voi olla osa prosessuaalista lähisuhdeväkivaltaa. Siksi perheasioiden ja huoltoriitojen sovittelua ei tulisi käyttää tilanteissa, joissa taustalla on lähisuhdeväkivaltaa.

6. Muuta

Onko teillä muuta kommentoitavaa esitysluonnoksesta?

Hallituksen esitys on hyvin sukupuolineutraali, vaikka valtiolta odotetaan naisiin kohdistuvan väkivallan tunnistamista ja sen kitkemiseen tähtäviä toimia monien kansainvälisten sopimusten mukaan ja Suomen saamien lukuisten huomautusten korjaamiseksi. Sukupuolittunut lähisuhdeväkivalta on ensin tunnistettava, siitä on voitava puhua, jotta siihen voidaan puuttua. Tämä on lähisuhdeväkivallan sovittelun ongelmallisuuden ytimessä ja Suomella on tarve tunnistaa väkivallan sukupuolittuneisuus ja myös yhtenä synnä luopua lähisuhdeväkivallan sovittelusta.

Siltaniemi Aki
Ensi- ja turvakotien liitto ry